

بسم الله الرحمن الرحيم

سوره مبارکه فجر

استاد ضرابی اردیبهشت ۱۴۰۰

جلسه پنجم ۱۴۰۰/۲/۱۰

آیات شریفه : «كَلَّا إِذَا دُكَّتِ الْأَرْضُ دَكًّا دَكًّا (۲۱) وَجَاءَ رَبُّكَ وَالْمَلَكُ صَفًّا صَفًّا (۲۲) وَجِيءَ يَوْمَئِذٍ بِجَهَنَّمَ يَوْمَئِذٍ يَتَذَكَّرُ الْإِنْسَانُ وَأَنَّى لَهُ الذِّكْرَى (۲۳) - چنان نیست [که آن ها می پندارند!]، در آن هنگام که زمین سخت در هم کوبیده شود. (۲۱) و [فرمان] پروردگارت و فرشته [ها] صف در صف آیند (۲۲) و در آن روز جهنم را حاضر می کنند؛ آن روز است که انسان متذکر می شود؛ اما این تذکر چه سودی برای او دارد؟! (۲۳)»

عنوان : بصیرت، آرامش، عملکرد مناسب، با آگاهی به سنن الهی

اولین منزل از منازل سلوک الی الله یقظه (بیداری) است که در مقابل حاکمیت خیال، وهم و نگاه غلط به خود، خدا و جهان هستی قرار دارد.

خداوند مهربان پس از آنکه احوال گمراهان را در آیات « فَأَمَّا الْإِنْسَانُ إِذَا مَا ابْتَلَاهُ رَبُّهُ... » بیان فرمود به یادآوری سنن حاکم و لایتخلف بر دنیا و آخرت می پردازد که با تکرار کلمه « كَلَّا » در آیات شریفه « كَلَّا بَلْ لَا تُكْرِمُونَ الْيَتِيمَ... كَلَّا إِذَا دُكَّتِ الْأَرْضُ دَكًّا دَكًّا » تأکید شده است.

در حقیقت « كَلَّا » ی دوم، چهره اخروی همان « كَلَّا » ی اول است که برای زدودن بی خیالی ها و آسان انگاری ها نسبت به حوادث دنیا، پرده از اعماق مخاطرات پیش روی انسان بر می دارد.

در فرهنگ قرآن و عترت کسی بیدار شده است که در پرتو آگاهی به قوانین حاکم بر جهان و سنن الهی، علت وقوع رخداد‌های هستی را می‌فهمد و قدرت تبیین مسائل و ارائه توصیه‌های مناسب را در کنار عمل کرد مناسب پیدا کرده است.

« فَهَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا سُنَّتَ الْأَوَّلِينَ فَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّتِ اللَّهِ تَبْدِيلًا وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّتِ اللَّهِ تَحْوِيلًا » «آیا آنها چیزی جز سنت پیشینیان و عذاب‌های دردناک آنان را انتظار دارند؟! هرگز برای سنت خدا تبدیلی نخواهی یافت و هرگز برای سنت الهی تحویلی نمی‌یابی». (فاطر، آیه ۴۳)

« سُنَّةَ اللَّهِ فِي الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلُ وَ كَانَ أَمْرُ اللَّهِ قَدَرًا مَقْذُورًا » «سنت الهی در مورد کسانی که پیش از این بوده‌اند نیز جاری بوده و فرمان خدا روی حساب و برنامه دقیقی است» (احزاب، آیه ۳۸)

ای بی‌خبر بکوش که صاحب خبر شوی تا راهرو نباشی کی راهبر شوی
دست از مس وجود چو مردان ره بشوی تا کیمیای عشق بیابی و زر شوی

عنوان: اراده و شعور جهان در واکنش به کردار انسان

در روایت می‌خوانیم که پیامبر گرامی اسلام به امیرمؤمنان (صلوات‌الله علیهما) فرمود: « هَلْ تَذَرُونَ مَا تَفْسِيرُ هَذِهِ الْآيَةِ كَلَّا إِذَا دُكَّتِ الْأَرْضُ دَكًّا دَكًّا قَالَ إِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ تُقَادُ جَهَنَّمُ بِسَبْعِينَ أَلْفَ زِمَامٍ بِيَدِ سَبْعِينَ أَلْفَ مَلَكٍ فَتَشْرُدُ شَرْدَةً لَوْلَا أَنَّ اللَّهَ تَعَالَى حَبَسَهَا لِأَحْرَقَتْ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ - آیا تفسیر این آیه: كَلَّا إِذَا دُكَّتِ الْأَرْضُ دَكًّا دَكًّا را می‌دانید؟ [سپس] فرمود: «چون روز قیامت فرا رسد، دوزخ با هفتاد هزار افسار به دست هفتاد هزار فرشته به پیش آورده می‌شود. آنگاه چنان می‌رمد که اگر خداوند متعال آن را باز ندارد، هرآینه آسمان‌ها و زمین را می‌سوزاند». (الأمالی للطوسی، ص ۳۳۷)

این اراده و شعور جهان در واکنش به کردار انسان فقط در آخرت نیست، در دنیا هم همه مخلوقات از اراده و شعور برخوردارند و به اذن خداوند سنت‌های الهی را به اجرا در می‌آورند.

در قرآن کریم می‌خوانیم « وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْقُرَىٰ آمَنُوا وَاتَّقَوْا لَفَتَحْنَا عَلَيْهِم بَرَكَاتٍ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ وَلَكِنْ كَذَّبُوا فَأَخَذْنَاهُمْ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ - و چنانچه مردم شهر و

دیارها همه ایمان آورده و پرهیزکار می‌شدند همانا ما درهای برکاتی از آسمان و زمین را بر روی آنها می‌گشودیم و لیکن (چون آیات و پیغمبران ما را) تکذیب کردند ما هم آنان را سخت به کیفر کردار زشتشان رسانیدیم.» (اعراف/۹۶)

بنابراین وقتی از جمله حکمت‌های الهی، بی‌تفاوت نبودن نظام آفرینش نسبت به کردارهای انسان است به طوری که در مقابل نیک و بد اعمال انسان از خود واکنش دقیق نشان می‌دهد، نباید از سنت‌های الهی غافل بود و نسبت به تشخیص مصادیق آن در زندگی خود کوتاهی کرد.

البته برخی سنتها به خوبی آشکارند و می‌توان مشاهده کرد مانند: سنت انتقام از مجرمین، سنت یاری و نصرت مومنین، اجل مسمی، سنت الهی هدایت نیکوکاران تلاشگر، سنت دواسانی در سختی‌ها، سنت آسانی قوانین تشریعی، سنت اتمام حجت، سنت در تنگنا قرار دادن مجرمین به امید بازگشت، سنت اضلال کیفری مختص اهل باطل، سنت تدافع حق و باطل و حاکمیت و پیروزی حق، سنت آزمایش و ابتلا، سنت استدراج، سنت مهلت و امهال، سنت سلطه متقابل دشمنان، سنت دوری مصلحان از عذاب، سنت دوری مستغفران از عذاب و دیگر سنن الهی.

چو بد کردی مباش ایمن ز آفات که واجب شد طبیعت را مکافات

سپهر آینه عدلست و شاید که هرچ آن از تو بیند و نماید

عنوان: با سنت‌های الهی بیش‌تر آشنا شویم

در قوانین جزایی ملت‌ها این اصل مسلمی شمرده می‌شود که «جهل به قانون باعث مصونیت از مجازات نمی‌شود» اما در قوانین الهی جهلی که از سر کوتاهی و تقصیر باشد اینچنین است.

بنابراین نباید در شناخت این قوانین و سنت‌های حاکم بر زندگی کوتاهی کرد؛ برخی از مهمترین و اساسی‌ترین سنت‌های اجتماعی بطور مختصر عبارتند از:

*** سنت برکنده شدن ریشه ظلم و کفر:** «افلّم یهد لهم کم اهلکنا قبلهم من القرون یمشون فی مساکنهم ان فی ذلک لآیات لا ولی الیهی - آیا برای هدایت آنان کافی نیست که بسیاری از نسل‌های پیشین را که طغیان و فساد کردند، هلاک نمودیم و

اینها در مسکن‌های ویران شده آنان راه می‌روند! مسلماً در این امر، نشانه‌های روشنی برای خردمندان است». (طه، آیه ۱۲۸)

*** سنت انتقام از مجرمین:** « انا من المجرمین منتقمون - مسلماً ما از مجرمان انتقام خواهیم گرفت » (سجده، آیه ۲۲)

*** سنت یاری و نصرت مومنین:** « و کان حقاً علينا نصر المومنین - و یاری مومنان، همواره حق است بر عهده ما » (روم، آیه ۴۷)

*** اجل مسمی، سنتی قطعی:** « و لکن یوخر هم الی اجل مسمی فاذا جاء اجلهم لایستأخرون ساعه و لایستقدمون - ولی آنها را تا زمان معینی به تاخیر می‌اندازد. و هنگامی که اجلشان فرا می‌رسد، نه ساعتی تاخیر می‌کنند و نه ساعتی پیشی می‌گیرند » (نحل، آیه ۶۱)

*** سنت الهی هدایت نیکوکاران تلاشگر:** « وَ الَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا وَ إِنَّ اللَّهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ - و آنها که در راه ما (با خلوص نیت) جهاد کنند، قطعاً به راه‌های خود، هدایتشان خواهیم کرد؛ و خداوند با نیکوکاران است » (عنکبوت / ۶۹)

*** سنت دواسانی با سختی:** « فَإِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا » « پس به راستی با هر سختی یک آسانی است؛ زیرا با همان سختی یک آسانی دیگر نیز است » (انشراح / ۵ و ۶)

*** سنت آسانی قوانین تشریعی:** « مَا كَانَ عَلَى النَّبِيِّ مِنْ حَرَجٍ فِيمَا فَرَضَ اللَّهُ لَهُ سُنَّةَ اللَّهِ فِي الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلُ - بر پیامبر حرجی نیست در آنچه که خدا بر او فرض کرده است. سنت الهی درباره کسانی که پیش از او بوده‌اند (احزاب، آیه ۳۸) »
*** « ذَلِكَ أَنْ لَمْ يَكُنْ رَبُّكَ مُهْلِكَ الْقُرَى بِظُلْمٍ وَأَهْلُهَا غَافِلُونَ - این اتمام حجت بدان سبب است که پروردگار تو هیچ گاه شهرها را به ستم نابوده نکرده در حالی که مردم آن غافل باشند » (انعام، آیه ۱۳۱)**

*** سنت در تنگنا قرار دادن مجرمین، به امید بازگشت:** « ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَ الْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ لِيُذِيقَهُمْ بَعْضَ الَّذِي عَمِلُوا لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ - فساد، در خشکی و دریا به خاطر کارهایی که مردم انجام داده‌اند آشکار شده است؛ خدا

می‌خواهد نتیجه بعضی از اعمالشان را به آنان بچشانند، شاید به سوی حق بازگردند!» (روم، آیه ۴۱)

*** سنت اضلال کفری، مختص اهل باطل:** «فَمَنْ يُرِدِ اللَّهُ أَنْ يَهْدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ وَمَنْ يُرِدْ أَنْ يُضِلَّهُ يَجْعَلْ صَدْرَهُ ضَيِّقًا حَرَجًا كَأَنَّمَا يَصَّعَّدُ فِي السَّمَاءِ كَذَلِكَ يَجْعَلُ اللَّهُ الرِّجْسَ عَلَى الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ» - هر کس را خدا بخواد هدایت کند سینه اش را برای پذیرش اسلام می‌گشاید و هر کس را که بخواد گمراه کند، سینه اش را تنگ و سخت می‌نماید، گویا می‌خواهد به آسمان بالا رود، بدینسان خدا بر کسانی که ایمان نمی‌آورند، پلیدی را قرار می‌دهد» (انعام/۱۲۵)

*** سنت رویارویی حق و باطل و حاکمیت و پیروزی حق:** «وَيَمْحُ اللَّهُ الْبَاطِلَ وَ يُحِقُّ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهِ» - و خداوند، باطل را محو می‌کند و حق را بفرمانش پابرجا می‌سازد» (شوری، آیه ۲۴)

*** سنت آزمایش و ابتلا:** «وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ بِشَيْءٍ مِنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَ نَقْصٍ مِنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنْفُسِ وَ الثَّمَرَاتِ» - قطعاً همه شما را با چیزی از ترس، گرسنگی، و کاهش در مال‌ها و جان‌ها و محصولات کشاورزی آزمایش می‌کنیم و بشارت ده به استقامت‌کنندگان» (بقره، آیه ۱۵۵)

*** سنت استدراج:** «وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا سَنَسْتَدْرِجُهُمْ مِنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ» - و آنها که آیات ما را تکذیب کردند، بتدریج از جایی که نمی‌دانند، گرفتار مجازاتشان خواهیم کرد» (اعراف، آیه ۱۸۲)

*** سنت مهلت و امهال:** «فَمَهِّلِ الْكَافِرِينَ أَمْهَلُهُمْ رُوَيْدًا» - پس کافران را مهلت ده و کمی آنان را به حال خود واگذار» (طارق، آیه ۱۷)

*** سنت سلطه متقابل دشمنان:** «وَكَذَلِكَ نُوَلِّي بَعْضَ الظَّالِمِينَ بَعْضًا بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ» - و همچنین ما برخی ستمکاران را بر بعض دیگر (به مخالفت) برگماریم به سبب آنچه کسب می‌کردند. «(انعام، آیه ۱۲۹)

*** سنت حاکمیت مستضعفان:** «وَأَوْرَثْنَا الْقَوْمَ الَّذِينَ كَانُوا يُسْتَضْعَفُونَ مَشَارِقَ الْأَرْضِ وَمَغَارِبَهَا» - و طایفه‌ای را که فرعونیان ذلیل و ناتوان می‌داشتند وارث مشرق و مغرب زمین با برکت (مصر و شامات) گردانیدیم» (اعراف/۱۳۷)

***سنت حاکمیت صالحان:** « وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ - و ما بعد از تورات در زبور (داود) نوشتیم که البته بندگان نیکوکار من ملک زمین را وارث و متصرف خواهند شد. » (انبیاء، آیه ۱۰۵)

***سنت دوری مصلحان از عذاب:** « وَمَا كَانَ رَبُّكَ لِيُهِلِكَ الْقُرَى بِظُلْمٍ وَأَهْلُهَا مُصْلِحُونَ - و خدا بر آن نیست که هیچ قومی و هیچ اهل دیاری را در صورتی که آنها مصلح و نیکوکار باشند به ظلم هلاک کند. » (هود، آیه ۱۱۷)

***سنت دوری مستغفران از عذاب:** « وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنْتَ فِيهِمْ وَمَا كَانَ اللَّهُ مُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ يَسْتَغْفِرُونَ - (ای پیغمبر) تا تو در میان آنان هستی خدا بر آن نیست که آنها را عذاب کند و تا آنان طلب آمرزش می کنند خدا عذاب کننده ایشان نخواهد بود » (انفال، آیه ۳۳)

خواب و خورت ز مرتبه خویش دور کرد

آن گه رسی به خویش که بی خواب و خور شوی

گر نور عشق حق به دل و جانست او فتد

بالله کز آفتاب فلک خوبتر شوی

(برای مطالعه بیشتر مراجعه شود به : مقاله سنت‌های الهی حاکم بر جامعه ، محسن مقصودلو، روزنامه

کیهان ۹۶ / ۵ / ۲۵)

عنوان: آیا آمدن خداوند و فرشتگان را انتظار دارند؟

امام باقر (علیه السلام) فرمود: « لَمَّا نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ وَ جِئَ يَوْمَئِذٍ بِجَهَنَّمَ يَوْمَئِذٍ سُئِلَ عَنْ ذَلِكَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه و آله) ... - چون این آیه: وَ جِئَ يَوْمَئِذٍ بِجَهَنَّمَ يَوْمَئِذٍ يَتَذَكَّرُ الْإِنْسَانُ وَ أَنَّى لَهُ الذِّكْرُ نازل شد. درباره‌ی وَ جِئَ يَوْمَئِذٍ بِجَهَنَّمَ از رسول خدا (صلى الله عليه و آله) پرسیدند، فرمود: «روح‌الأمین به من خبر داده که خدای یگانه چون اولین و آخرین را جمع آورد دوزخ را بیاورند که با هزار مهار آن را می‌کشند و هر مهاری را صد هزار فرشته‌ی غلاظ و شداد به دست دارد. و دارای اشتلم و نفس آتشی‌نی می‌باشد و چنان نفس آتشی‌نی می‌کشد که

اگر خدا مردم را برای حساب از آن عقب نکشد همه را هلاک می‌کند؛ سپس یک زبانه‌ی آتش از آن برمی‌آید تا گرد همه‌ی مردم را از خوب و بد بگیرد». (تفسیر اهل بیت علیهم السلام ج ۱۸، ص ۱۰۲)

پیامبر (صلی الله علیه و آله) فرمودند: «خورشید هنگام ظهر حلقه‌ای دارد که وارد آن می‌شود، وقتی داخل آن حلقه شد، تمام جهان به جز عرش تسبیح خدا می‌کنند و این همان ساعتی است که خدا بر من درود می‌فرستد؛ به همین جهت خدا در این ساعت نماز را بر من و امتم واجب نموده و فرموده است: نماز را از زوال خورشید (هنگام ظهر) تا نهایت تاریکی شب [نیمه شب] برپا دار. (اسراء/۷۸) و این همان ساعتی است که جهنم را در روز قیامت می‌آورند، هر مؤمنی که در این ساعت توفیق یابد ساجد یا راکع و یا قائم باشد، خداوند بدنش را بر جهنم حرام می‌نماید.» (علل الشرایع، ج ۲، ص ۳۳۷)

از امام رضا (علیه السلام) این حدیث وارد شده است که فرمود: «إِنَّ اللَّهَ عَزَّوَجَلَّ لَا يُوصَفُ بِالْمَجِيءِ وَ الذَّهَابِ تَعَالَى عَنِ الْإِنْتِقَالِ إِنَّمَا يَعْنِي بِذَلِكَ وَ جَاءَ أَمْرُ رَبِّكَ وَ الْمَلِكُ صَفًّا صَفًّا - خداوند عزوجل به آمد و شد، وصف نمی‌شود و خداوند از جابه‌جایی منزّه است، بلکه این یعنی وَ جَاءَ أَمْرُ رَبِّكَ وَ الْمَلِكُ صَفًّا صَفًّا.» (عیون أخبار الرضا، ج ۱، ص ۱۲۵)

اکنون شایسته است ما نیز به برکت آیات و روایات به هر زحمتی شده خود را بیدار نگه داریم و از غافلان نباشیم؛ زیرا در حال غفلت هیچ آیت و معجزه‌ای در ما اثر نخواهد کرد» «وَإِنْ يَرَوْا كَلَّ آيَةٍ لَا يُؤْمِنُوا بِهَا وَإِنْ يَرَوْا سَبِيلَ الرُّشْدِ لَا يَتَّخِذُوهُ سَبِيلًا وَإِنْ يَرَوْا سَبِيلَ الْغَيِّ يَتَّخِذُوهُ سَبِيلًا ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَكَانُوا عَنْهَا غَافِلِينَ - و اگر هر آیتی بینند به آن ایمان نیاورند و اگر راه رشد و هدایت یابند آن را نپیمایند و اگر راه جهل و گمراهی یابند آن را پیش گیرند. این (ضلالت آنها) بدین جهت است که آیات ما را تکذیب کردند و از آنها غافل و معرض بودند. «(اعراف/۱۴۶)

کی فرستادی دمی بر آسمان	نیکیی کز پی نیامد مثل آن
گر مراقب باشی و بیدار تو	بینی هر دم پاسخ کردار تو